

شیبانی نامه

• پرویز عادل

استیلای مغولان بر آسیای مرکزی در سده ۷ ه.ق. یکی از وقایع مهم تاریخ جهان است. حرکت چنگیز و مغولان به طرف ماوراء النهر (به پارسی متأخر: فرارود) و خوارزم با مهاجرت‌ها و تغییرات جمعیتی قابل ملاحظه‌ای همراه بود و موج دیگر از مهاجرت را نیز به دنبال داشت. «شیبانیان» که در پی مهاجرت‌های مذکور به تشکل قومی واحدی دست یافتند، خود را به شیبان، یکی از نواده‌های چنگیزخان منسوب می‌کردند. او بر اثر شایستگی‌های نظامی خویش در اردوکنش مغولان به اروپا، از سوی پاتو، خان قیجاق به حکومت مجارستان منصوب شده بود.

در دهه‌های پایانی حکومت اردوهای متحد زرین و سپید، ابوالخیر خان، از اولاد شیبان فرزند جوجی، تسلط خود را در بخش‌های شرقی اولوس جوجی (اولوس ازبک) توسعه داد. وی بر اثر آن، اکثر تیره‌های مهاجر را در اردوی واحدی جمع آورده و از قدرت روز افزونی برخوردار گردیده است.

موج دوم از مهاجرت‌های فوق الذکر را امیر تیمور گورکان ایجاد کرد و آسیای مرکزی و ایران را آماج حملات خود قرار داد. ازبکان در این زمان صاحب قدرت چشمگیری بودند. آغاز فرمانروایی آنان در منطقه آسیای مرکزی با تحولات سیاسی و اجتماعی زیادی همزمان بود و شخص ابوالخیر در به قدرت رسیدن ابوسعید گورکانی نقش مهمی داشته است.

ازبکان، ترک زبان، ساکن آسیای مرکزی، مسلمان و پیرو مذهب حنفی هستند. بنا به قول صاحب نظران، پیشینه نام آنها از سده هشتم ه.ق. پیشتر نمی‌رود.

■ شیبانی نامه

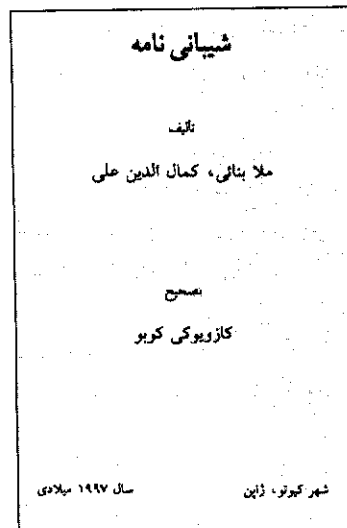
■ تألیف: کمال الدین علی مشهور به ملا بنائی

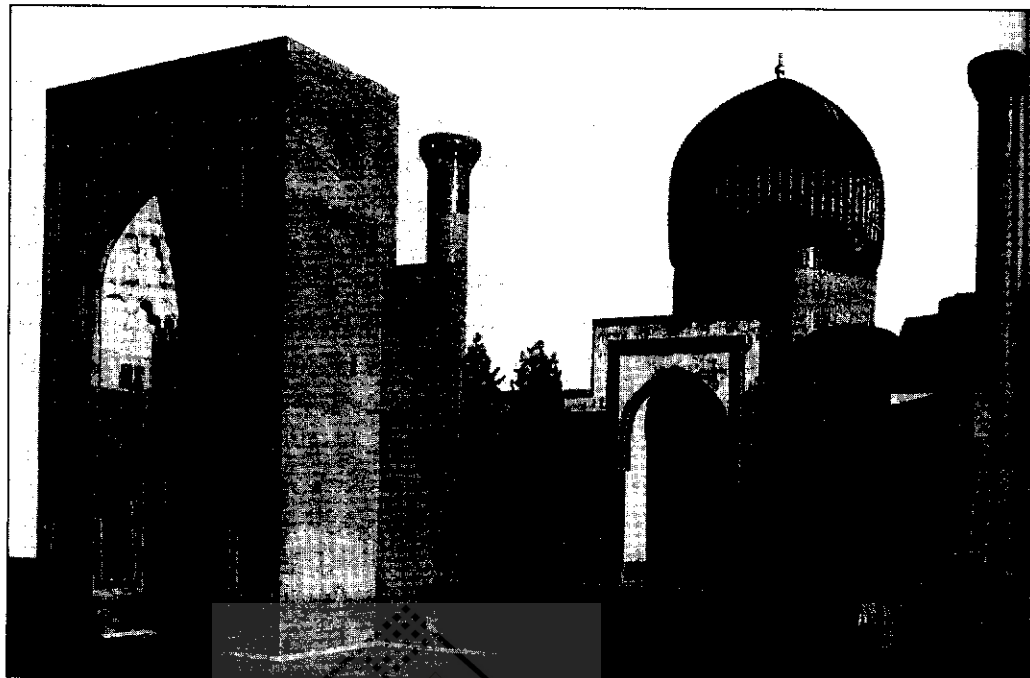
■ تصحیح: کازویوکی کوبو

■ ناشر: نشریه «مطالعه چند جانبه در مورد فرهنگ آسیای مرکزی در

دوره ترکی - اسلامی» کیوتو، ژاپن.

■ چاپ: مارس ۱۹۹۷ میلادی

«شیبانیان» که در پی
مهاجرت‌های اقوام بیابانگرد
به ماوراءالنهر، به شکل
قومی واحدی دست یافتند،
خود را به «شیبان»، یکی از
نواده‌های چنگیز خان منسوب
می‌کردند. او بر اثر
شایستگی‌های نظامی خویش
در اردوکنش مغولان به اروپا،
از سوی باتو خان قبیچاق به
حکومت مجارستان منصوب
شده بود

ژاپنی نیز به دور نمانده است.

ژاپنی‌ها با چاپ و نشر آثار و کتب تاریخی اهداف علمی و تحقیقی وسیعی را دنبال نمودند تا در شناخت هر چه بیشتر آسیای مرکزی نقش آفرین باشند. به عنوان مثال، کتاب تاریخی شیبانی نامه تألیف کمال الدین علی مشهور به ملا بنائی، توسط کازویوکی کوبو (Kazuyuki Kubo)، استاد دانشگاه کیوتو، تصحیح شده و در ماه مارس ۱۹۹۷ میلادی در نشریه مطالعه چند جانبه در مورد فرهنگ آسیای مرکزی در دوره ترکی - اسلامی (A Synthetical study on Central Asian Culture in the Turco-Islamic Period) به چاپ رسیده است. شایان ذکر است نشریه مذکور چنانکه از عنوان آن نیز برمی آید در راستای تحقق اهداف علمی و فرهنگی یاد شده ژاپنی‌ها ایجاد شده است.

ملا بنائی (۹۱۸-۸۵۷ ه.ق / ۱۵۱۲-۱۴۵۳ م.) شاعر دربار شیبانی خان بود و ادبا، هنرمندان و دانشمندان را دوست می‌داشت. او چندین مدرسه نیز تأسیس کرد. بنائی، شیبانی نامه را در مورد شرح فتوحات شیبانی خان، اولین فرمانروای ازبکان در فرارود، تألیف کرده است. این اثر مفید که در مورد شناخت تاریخ آسیای مرکزی از منابع ارزشمند محسوب می‌گردد، از زمان تولد شیبانی خان شروع شده و با دومین حرکت او برای فتح خوارزم در سال ۹۱۱ ه.ق / ۱۵۰۵ م. خاتمه می‌یابد.

شیبانی نامه درباره سال‌های اوایل زندگانی شیبانی خان اطلاعات چندانی به دست نمی‌دهد، لیکن با رجوع به تواریخ گزیده نصرت نامه می‌توان آن کمبود را جبران نمود. شیبانی نامه در تاریخ

ابوالفتح محمد (/ شاه‌ی بگ / شاه‌ی بگ خان / شیبانی خان / شیبک خان)، با اردوکنش خود به قلمرو تیموریان مهاجرت ازبکان به ناحیه فرارود را باعث شد. این مهاجرت موج سوم از امواج مهاجرت عناصر ترکی - مغولی محسوب می‌شود که تاریخ آسیای مرکزی را با فراز و نشیب‌های بسیاری همراه نموده‌اند.

محمد شیبانی خان (۹۱۶-۸۵۵ ه.ق / ۱۵۱۰-۱۴۵۱ م.) پسر شاه‌بداغ، پسر ابوالخیر خان است. او به هنگام جوانی در تاشکند و در خدمت محمود خان جغتای بود. وی در دوران پایانی سلسله تیموریان توانست حکومت ازبکان شیبانی را در فرارود تأسیس نماید. پایتخت امرای شیبانی سمرقند بود اما به بخارا دلبستگی خاصی داشتند. بدان علت به دو دسته «امرای بخارا» و «امرای سمرقند» تقسیم شدند، و خانان بخارا توسط محمد شیبانی پایه‌ریزی گردید. در آن بین، قلمرو شیبانیان را اراضی بین رودهای اورال و چو تشکیل می‌دادند.

محمد شیبانی خان در بخارا و سمرقند، برنداق را شکست داد و به قدرت دست یافت. او پس از آن در ساری‌پل بر باب‌گورکانی فائق آمد و با خواهر وی ازدواج نمود. شیبانی خان در سال ۹۱۳ ه.ق / ۱۵۰۷ م. وارد هرات شد و به عمر دولت تیموریان پایان داد. وی پس از آن، جنگ با شاه اسماعیل صفوی را پیشه کرد اما در آن نبرد کشته شد. (۹۱۵/۱۶ ه.ق / ۱۵۰۹/۱۰ م.)

وقوع حوادث مذکور و همچنین قضایای دیگری که به موازات آنها در محدوده آسیای مرکزی رخ داده است، علاقه به تحقیق و تفحص در مورد تاریخ و فرهنگ آن خطه را در میان پژوهشگران معاصر و چندان کرده است. موضوعی که از نگاه عالمانه دانشمندان

ابوالفتح خان (شاهی بگ / شاهی بگ خان / شیبانی خان / شیبیک خان)، با اردو کشی خود به قلمرو تیموریان مهاجرت از بنگال به ناحیه فرارود را باعث شد این مهاجرت موج سوم از امواج مهاجرت عناصر ترک - مغولی محسوب می شود که تاریخ آسیای مرکزی را با فراز و نشیب های بسیاری همراه نموده است

نگاری آسیای مرکزی و ایران تأثیر عمیقی داشته است. خواند میر یکی از مورخان مشهور آن زمان، بر اساس شیبانی نامه بنائی بخش هایی از تاریخ و فتوحات شیبانی خان را از زمان تولدش تا فتح اول سمرقند، در تاریخ حبیب السیر نوشته و آن را به صورت تفسیر کبیری تحت عنوان «فتوحات خانی» به یادگار گذاشته است. شیبانی نامه ملا بنائی در ۲۸ بخش تدوین یافته و از آنجا که هدف نوشتار حاضر معرفی آن اثر مهم تاریخی است بخش های مذکور فهرست وار ذکر می گردند:

- ۱ - گفتار در ذکر امرا و بهادران کبار شیبانی خان
- ۲ - گفتار در ذکر والد حضرت خان شاه بداغ سلطان ابن ابوالخیر خان
- ۳ - گفتار ذکر وفات شاه بُداغ سلطان و محافظت نمودن خان بزرگ شهزاده کان را سپارش نمودن باو یغور بای شیخ کولکتاش
- ۴ - گفتار در ذکر وفات ابوالخیر خان
- ۵ - گفتار در ذکر مشاوره کردن امرا و سپردن شاه زاده کان بقراچین بیک
- ۶ - گفتار در ذکر جلوس شیخ حیدر خان بجای خان بزرگ بر مسند خانی
- ۷ - گفتار ذکر شهید شدن شیخ حیدر خان
- ۸ - گفتار در ذکر نهضت نمودن حضرت خلیفه الرحمانی بعم محاربه احمد خان و در راه بر قونوش قیچاق محاربه کردن
- ۹ - گفتار در ذکر جنک کردن بایرانجی خان و شهید شدن علیکه سلطان

- ۱۰ - گفتار در ذکر واقعه دیدن حافظ بصیر
- ۱۱ - گفتار در ذکر جنک کردن با برندق خان
- ۱۲ - گفتار در ذکر نهضت کردن حضرت خلیفه الرحمانی بصوب بلده بخارا
- ۱۳ - گفتار در ذکر شبیخون زدن تولون خواجه مغول بر سر حضرت خلیفه الرحمانی و گرفتار شدن او بدست محمود سلطان
- ۱۴ - گفتار در ذکر جنک کردن خلیفه الرحمانی بامیر حمزه
- ۱۵ - گفتار در ذکر توجه حضرت خان بصوب بلده خوارزم
- ۱۶ - گفتار در ذکر جنک کردن با امراء خراسان در خندق شهر وزیر
- ۱۷ - گفتار در ذکر تسلیم نمودن سلطان محمود خان ولایت اترار را به حضرت خلیفه الرحمانی
- ۱۸ - گفتار در ذکر محاربه حضرت خلیفه الرحمانی بامیر محمد مزید ترخان و گرفتار شدن امیر محمد مزید
- ۱۹ - گفتار در ذکر مصالحت سلطان محمود خان با برندق و اولاد جانی بیک خان و لشکر کشیدن ایشان به ولایت اترار و صلح ایشان با حضرت خلیفه الرحمانی
- ۲۰ - گفتار در ذکر وفات یافتن اولاد سلطان ابوسعید میرزا انار الله تعالی برهانه

- ۲۱ - گفتار در ذکر فرستادن سلطان محمود خان محمود سلطان را بخدمت حضرت خلیفه الرحمانی
  - ۲۲ - گفتار در ذکر عقد بستن حضرت خلیفه الرحمانی بر لاس بیکم را
  - ۲۳ - گفتار در ذکر رسیدن اخبار از دارالمحفوظ سمرقند
  - ۲۴ - گفتار در عزم نمودن حضرت خلیفه الرحمانی بفتح مملکت خوارزم
  - ۲۵ - گفتار در ذکر نصیحت فرمودن حضرت خان جین صوفی را بکتابت بسته بر تیر و جواب فرستادن او بهمین تدبیر
  - ۲۶ - گفتار در ذکر وقوع جنک قلعه و شهادت یافتن امیر حسین علی قنکرات
  - ۲۷ - گفتار در ذکر جنک سلطانی جهت تسخیر قلعه خوارزم
  - ۲۸ - گفتار در ذکر پل بستن حضرت خان بردریای کوهک اولین و مهمترین مشخصه تاریخ نگاری بنائی، ایجاز و گزیده گویی است. شاید او در بیان وقایع و اخبار تاریخی تنها به ذکر نتیجه یا حاصل کلام بسنده کرده است. وی در اغلب موارد از ذکر جزئیات وقایع و همچنین تملقات ادیبانه پرهیز نموده و واقعه تاریخی را به صورت خلاصه و فشرده ذکر نموده است. بدان جهت جملات خبری کوتاه، به نحو بارزی در این اثر خودنمایی می کنند. هر چند نباید غافل شد که مؤلف در برخی موارد آنقدر به ذکر جزئیات یک واقعه می پردازد که مطالعه شیبانی نامه ملال آور می گردد.
- با اینکه کمال الدین علی، شاعر و ادیب بود، با این حال کتاب وی از نثر جذاب، دلکش و گیرایی برخوردار نیست. در آن میان هر چند اشعاری وجود دارد که بر غنای ادبی اثر افزوده، لیکن اشعار موجود تنها بیانگر وقایع سیاسی - نظامی و گاه عملکردهای اخلاقی بوده و بر گیرایی و سلامت بیان بنائی تأثیر کمتری داشته اند. به دیگر سخن اینکه، هر چند شیبانی نامه به دلیل سادگی و بی تکلفی خود در ذکر وقایع و رخدادهای سیاسی - نظامی حائز اهمیت می باشد، اما در برخی موارد نثر و نظم شیبانی نامه با لطافت و احساسات ادیبانه و شاعرانه بیگانه است.
- زاویه دید مؤلف، تنها و تنها جنبه سیاسی - نظامی دارد. به همین جهت در مورد فتوحات ازبکان در اواخر سده نهم و اوایل سده دهم ه.ق. شرح مبسوطی ارائه می نماید، در واقع مهم ترین نقطه قوانین کتاب پرداختن به اوضاع نارآرام آسیای مرکزی در دوران شیبانی خان است به حدی که بنائی، شیبانی خان را به دلیل فتح خوارزم «اسکندر ثانی» نامیده و در این مورد می نویسد:
- شیبانی خان چون توسن همت راند
از جمله شهان توسن همت گذراند
کاری که بقرنهای میسر نشدی
در مدت یکماه با تمام رساند

نکته شایان ذکر دیگر آنکه ملابنائی بهنگام سخن راندن از فتوحات و اقدامات شیبانی خان هیچگاه به عبارت پردازی‌های چاپلوسانه که در متون تاریخی این عصر و اعصار دیگر مشحون هستند، نمی‌پردازد. کمال الدین علی همیشه و در همه حال ولی نعمت خویش را تنها با لقب «حضرت خلیفة الرحمانی» یاد کرده و بدان نیز بسنده می‌کند. شاید این امر را بتوان مشخصه منحصر به فرد سبک تاریخ نگاری بنائی ذکر کرد. به عنوان نمونه، منابع مربوط به سال‌های اوایل حکومت صفویان که معاصر کتاب بنائی می‌باشند عناوین و القاب باشکوهی به شاه اسماعیل اول نسبت داده و او را به مقام «نوابی» و «ولی‌اللهی» رسانیده‌اند، در حالی که بنائی هیچ‌گاه قلم خویش را بدین چاپلوسی‌ها و تملقات آلوده نکرده است. با این توضیح که مشخص نیست نیت درونی بنائی چه بوده است؟ به راستی، آیا می‌توان بنائی را به دلیل تعریف و تمجید نکردن از شیبانی خان، مورخی صادق و متعهد دانست؟ آیا هدف بنائی در نگارش این اثر تنها و تنها «بیان واقعیت» بوده است؟

یکی از مهمترین ویژگی‌ها از نقاط قوت این اثر، برشمردن اسامی قبایل است. قبایلی که در لشکر شیبانی خان حضور داشته و نقش مهمی در فتوحات خان ازبک ایفا کرده‌اند. بنائی در لایلای سطور خود به ترکیب قبیله‌ای سپاهیان شیبانی خان اشاره کرده و ضمن برشمردن اسامی سپاهیان و فرماندهان، ایل و قبیله آنان را نیز متذکر می‌گردد. در آن میان نام قبایلی همچون دُرمان (دورمان)، اوغور، نایمان، جورکون، چغتای، باچقیر، آس، ایچکی، گورلاوت، قیات، مانکقیت، فونکرات، تانکقوت، شنقارلی و قبایل دیگر به چشم می‌خورند.

نکته‌های اخلاقی مؤلف نیز از منظر سیاسی - نظامی شایان توجه است. وی این خصوصیت را با هنر خود که شعر و شاعری است به اوج می‌رساند. بنائی علاوه بر اینکه فرمانروا را به گذشت، بخشش و عدالت دعوت می‌کند، این الوقت بودن و استفاده مناسب و به موقع از فرصت‌های بدست آمده را نیز به او گوشزد می‌کند. در واقع کمال الدین علی با توصیه‌های اخلاقی خود، شیبانی خان را امر و نهی کرده و او را به کسب قدرت و سپس اعمال آن در جهت عدل عمومی رهنمون می‌گردد. از این منظر دقت در سخنان بنائی می‌تواند نکات جالبی از عملکرد فرمانروا، شیوه حکومت، طریقه جنگ و قتال، آداب معاشرت و مواردی از این قبیل را به دست دهد. توصیه‌های اخلاقی و سیاسی - نظامی بنائی را می‌توان در اشعار کتاب، به وضوح تمام مشاهده کرد:

چو دشمن ضعیف است قوت تراست

روان دفع آن کن که فرست تراست

بصاحب قران همسری جاهلی است

ازو برکران بودن از عاقلی ست

«بنائی» شیبانی نامه را در مورد شرح فتوحات شیبانی خان، اولین فرمانروای ازبکان در ماوراءالنهر تألیف کرده است. این اثر که در مورد شناخت تاریخ آسیای مرکزی از منابع ارزشمند محسوب می‌گردد، از زمان تولد شیبانی خان شروع شده و با دومین حرکت او برای فتح خوارزم در سال ۹۱۱ هـ. ق / ۱۵۰۵ م خاتمه می‌یابد

چو صاحب قران را مهابت قوی ست

ازو دور بودن سلامت روی ست

*

آن را که خان بخدمت خود بخشد اختصاص

از صد هزار قید بیکدم کند خلاص

*

هرکه او در زورق همت نشست

آمد او را گوهر دولت بدست

*

آنچه اسباب نعمت دنیا ست

مال و جاه است و هر دو دام بلا ست

مال شد ره زن نیکو کیشان

داد تغییر سیرت ایشان

جاه چاه رهست تا دانی

تا نیفتی بچه ز نادانی

*

چو دشمن شود مر ترا صید دام

بود جرم بخشی به از انتقام

بدی را بدی تیره خوبی بود

طریق نکویان نکویی بود

بدشمن نکویی کن ای نیک کیش

که آخر نکویی کند کار خویش

*

کمال الدین علی مشهور به ملا بنائی، شیبانی خان را از اعقاب چنگیز خان دانسته و از اردو کشی‌ها و فتوحات او سخن به تفصیل می‌راند. بنائی در بیان واقعه فتح خوارزم بر این باور است که تا آن زمان هیچ یک از فاتحان و فرمانروایان نتوانسته‌اند خوارزم را در اولین هجوم خود فتح نمایند مگر شیبانی خان.

کمال الدین علی با یک باز پس نگری خاص تاریخی و با رجعت به کشمکش آتسز خوارزمشاه و سلطان سنجر سلجوقی یاد آور می‌گردد که، چون کار آن دو با مصلحت طرفین پایان یافته است، پس نمی‌توان آن را فتح پیروزمندان‌ای دانست. وی به دنبال آن به فتح خوارزم توسط شیبانی خان که به قوه قهریه صورت گرفته است پرداخته و آن را یک فتح واقعی ذکر کرده است. او همچنین شیبانی خان را به خاطر آن فتح در میان فاتحان و فرمانروایان سرآمد می‌داند. به دنبال آن، بنائی ضمن یادآور شدن شم نظامی شیبانی خان، او را با امیر تیمور گورکان مقایسه کرده و نقل می‌کند که، امیر تیمور بعد از چندین نوبت اردو کشی توانست خوارزم را فتح نماید، در حالی که شیبانی خان در وهله اول به آن دست یافت. بنائی ضمن شرح اردو کشی‌ها و فتوحات شیبانی خان، فتح

از نگاهی فراگیر موضوعات مهم و محوری شیبانی نامه عبارت‌اند از: جنگ‌های شیبانی خان، ذکر مناصب دولتی، اعتقاد به قضا و قدر درباره وقایع تاریخی، اوضاع سیاسی - نظامی آسیای مرکزی، وضعیت سیاسی گورکانیان در دوران پایانی آن سلسله، کشمکش شیبانی خان با بایرین، توجه به مواردی از اخلاق سیاسی - نظامی، وضعیت داخلی قلمرو شیبانی خان و کشمکش او با بایسنقر میرزای تیموری، اوضاع سیاسی شهرهای اترار، سمرقند، تاشکند، بخارا، خوارزم، اورگنج و مناطق دیگر

خوارزم را «فتح نامدار» دانسته و آن را با یک بیت شعر می‌آراید:
«عجب نیست چون همش عزم کرد

بیک حمله کس فتح خوارزم کرد.»

از آنجا که در تألیف بنائی فتح خوارزم نسبت به فتوحات دیگر به طور مبسوطی شرح داده شده و حتی کتاب با آن واقعه هایل به پایان می‌رسد، می‌توان چنین استنباط نمود که شاید از نظر بنائی، فتح خوارزم نقطه عطف و یا نقطه اوج فتوحات شیبانی خان بوده است. در ادامه، مؤلف برای نمایاندن هرچه بهتر آن واقعه، مکاتبات رد و بدل شده بین طرفین جنگ یعنی شیبانی خان و جین صوفی، حاکم خوارزم را که بیانگر عواطف و احساسات آنها می‌باشند، نقل کرده است.

سبک تاریخ‌نگاری بنائی را می‌توان تداوم سنت تاریخ‌نگاری پیش از او دانست که در آن تمام اخبار تاریخی به شرح اردوکنشی‌ها، قتل و کشتارها و موارد مشابه آن ختم شده و بدان نیز محدود می‌گردند. شاید این امر بدان علت باشد که اکثر نویسندگان آن روزگاران «ادیب - مورخ» بوده‌اند، و شاید بدان جهت است که در این نوع تاریخ‌نگاری که «تاریخ‌نگاری نقلی» و از طرفی دیگر «تاریخ‌نگاری توصیفی» می‌باشد، بیشتر اخبار و وقایع تاریخی با آوردن اشعار تبیین گشته‌اند. هرچند این امر به نوبه خود از جهتی دیگر، ارتباط دیرینه تاریخ و ادبیات را نیز می‌رساند که در «تاریخ‌نگاری نوین» هیچ‌گاه نباید از آن غافل گشت.

در ادامه وجهت تکمیل مطالب فوق، سه نکته مهم قابل ذکر است:
۱- در مورد شیوه تلفظ عنوان کتاب، دکتر عبدالرسول خیراندیش، استاد مغول‌شناس، معتقد است که تلفظ عربی «شیبانی نامه» (shaybani-nama) که در چاپ کازویوکی کویوآمده صحیح نیست. ایشان بر این نظر تأکید دارند که تلفظ مغولی آن - که صحیح نیز می‌باشد «شیبانی نامه» (shibani-nama) است. طبق نظر ایشان، تلفظ «شیبانی نامه» (Shaibani_nama) که توسط ال. بویوات (L. Bouvat) در دائرةالمعارف اسلام (ج ۴ انگلیسی، چاپ لیدن) زیر عنوان «شیبانی خان» (Shaibani khan) به کار رفته و به چاپ ترکی شیبانی نامه توسط آی. برزین (I. Berezine) استاد شده نیز ناصحیح خواهد بود.

۲- مؤلف در صفحه ۳۸ نقل می‌کند که شاه بداغ ترکمان از زمره ترکمانان بایندری [آق قویونلو] است. اما در صفحه ۴۱ شخص مذکور را از اولاد جهانشاه ترکمان [قراقویونلو] دانسته شده است. دو انتساب شاه بداغ مغایر یکدیگر است چون دولت‌های آق قویونلو، قراقویونلو، دولت‌های مستقل، حتی معارض یکدیگر بوده‌اند.

۳- هرچند کازویوکی کوبو با تصحیح و چاپ این اثر خدمت شایانی نموده، لیکن فقدان فهرست اعلام یا نمایه (از جمله نام اشخاص و نام اماکن) در چنین کتابی استفاده و مراجعه به آن را با مشکل مواجه می‌سازد.

پروفسور نه‌یچی مانو (Eiji Mano)، همکار کازویوکی کوبو در دانشگاه کیوتو نیز مقاله‌ای تحت عنوان «تلاشی برای به دست دادن

یک متن انتقادی از بخشی از تاریخ رشیدی [تألیف میرزا محمد حیدر دوغلات]». (An Attempt at a Critical Text of One Section of the Tarikh-i Rashidi) نوشته و پنج - شش صفحه از تاریخ رشیدی دوغلات را به عنوان نمونه منتشر کرده است. مانو می‌افزاید که چاپ انتقادی یک بخش کوتاهی از تاریخ رشیدی که براساس نسخه‌های خطی شش‌گانه به زبان پارسی و یک نسخه خطی به زبان ترکی تصحیح شده است را همراه با ترجمه ژاپنی آن به دست داده است. او یادآور می‌گردد که در آن تصحیح اساس کار خود را بر نسخه خطی کتابخانه بریتانیا که یکی از نسخه‌های پارسی مذکور می‌باشد، استوار کرده است.

در مطالعه شیبانی نامه باید بدین نکته دقت داشت که محدوده جغرافیایی در تحولات همه جانبه این کتاب، آسیای مرکزی است، و جالب تر اینکه شهرهای اترار و سمرقند در اغلب وقایع تاریخی، مرکز ثقل تحولات هستند.

از نگاهی فراگیر موضوعات مهم و محوری شیبانی نامه عبارتند از: جنگ‌های شیبانی خان، ذکر مناصب دولتی، اعتقاد به قضا و قدر درباره وقایع تاریخی، اوضاع سیاسی - نظامی آسیای مرکزی، وضعیت سیاسی گورکانیان در دوران پایانی آن سلسله، کشمکش شیبانی خان با بایرین، توجه به مواردی از اخلاق سیاسی - نظامی، وضعیت داخلی قلمرو شیبانی خان و کشمکش او با بایسنقر میرزای تیموری، اوضاع سیاسی شهرهای اترار، سمرقند، تاشکند، بخارا، خوارزم، اورگنج و مناطق دیگر.

باتوجه به مطالب فوق، کتاب بنائی را به دلیل پرداختن به شرح مفصل و مبسوط اردوکنشی‌ها و فتوحات شیبانی خان می‌توان «فتح نامه» و یا «شرح جنگ‌های شیبانی خان» هم نامید.

در مورد ماهیت شیبانی نامه ملا بنائی کوتاه سخن آن‌که، این اثر به دلیل ارائه اخبار تاریخی منحصر به فرد درباره تاریخ آسیای مرکزی اواخر سده نهم و اوایل سده دهم ه. ق. منبعی موثق است. علاوه بر آن، برای شناخت هرچه بهتر تیموریان و بائرین مفید بوده و برای مطالعات ترکی - مغولی، از یک شناسی و فرارودشناسی محل رجوع می‌باشد. در تاریخ ایران به ویژه صفویه شناسی نیز می‌تواند کارآمد باشد.

در مورد چاپ این اثر کازویوکی کوبو از تصحیح خویش احساس رضایت نکرده و با کمال تواضع و فروتنی آن را ناقص می‌داند. او معتقد است که غیر از نسخ خطی چهارگانه‌ای که مورد استفاده‌اش بودند، نسخه‌های خطی دیگری نیز وجود دارند که به آنها دست نیافته است. کوبو آرزو می‌کند چاپ انتقادی این اثر، با کیفیت به مراتب مطلوب‌تری در آینده نزدیکی توسط دانشمندان ازبکستان صورت بگیرد.

در پایان امیدواریم که این اثر با ارزش تاریخی توسط اساتید ایرانی نیز تصحیح و چاپ گردد تا علاوه بر استفاده پژوهشگران، در شناساندن تاریخ آسیای مرکزی که جزء لاینفک تاریخ ایران بوده و هست گام نوینی برداشته شود.